

A kisgrafika nagymestere, Csiby Mihály*

Kedves Hallgatóság! Tisztelt Megjelentek!

Szeretettel köszöntök mindenkit az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtára kiállításmegnyitóján. Tárlatunk aktualitását az adja, hogy Csiiby Mihály grafikusművész e hónapban, 2012. április 9-én tölti be 90. életévét. Csiiby Mihály az ex libriseiből, alkalmi és szabad grafikáiból 2010 folyamán nagyobb adományban részesítette a Plakát- és Kisnyomtatványtárat. E gyűjteményegység képezi kiállításunk alapját. Különösen örömről szólhat, hogy magát a művészt is körünkben üdvözölhetjük.

Csiiby Mihály életútját, azt a 90 évet, amelynek nagy része komoly munkával telt, nehéz lenne ezen ünnepség keretében részletekbe menően ismertetni. Egy rövid bemutatásra mégis vállalkoznánk, visszaidézve az életpálya bizonyos meghatározó eseményeit, főbb pontjait.

A budapesti születésű Csiiby Mihály érdeklődését rajztanára, Kássa Gábor irányította a képzőművészeti pálya felé, majd Gallé Tibor festő- és szobrászművész szabadiskolájában folytatott előtanulmányokat. Az Iparművészeti Főiskola festőszakán mesterei Leszkovszky György és Diósi Antal voltak. Művészi életútján számos egyesület, társaság fogadta soraiba: alapító tagja az Altamira Egyesületnek, sok éven át vezetője a Molnár C. Pál Társaságnak, 1961 óta tagja a Képzőművészeti Alapnak, 1979–1980 között a Kisgrafika Barátok Köre titkára. Részt vett a Sint-Niklaas-i (Belgium) Nemzetközi Exlibris-centrum létrehozásában. Alkotói sokrétűségét mutatja, hogy tevékenységi köre a festmények, táblaképek, freskók, templomdíszek, üvegfestmények, üveglak-tervezés mellett az illusztrációk, kisgrafikák, ex librisek, alkalmi grafikák és plakátok készítésére is kiterjedt. A Természettudományi Múzeum Állattárának 1954-től negyven éven át volt külső munkatársa, illusztrátora. Pókokról, bogarokról, lepkékről, legyekről, poloskákról készített tudományos igényű, aprólékos rovarillusztrációkat, fekete-fehér tusrajzokat, akvarelleket. Számos könyv, kiadvány tudományos precizitású illusztrálását végezte; ezek egy része a jelen kiállításon is bemutatásra kerül, például a *Mi él a ház körül?* című, vagy a Búvár Zsebkönyvek sorozatban az *Egzotikus rovarok* (1989), a *Szitakötők, kérészek, hangyalesők* (1984) című kötetek.

Csiiby Mihály a művészet erejével, eszközeivel korunk és az utókor számára is méltó módon örökíti meg az őt körülvevő világ szépségeit, ezzel emelve piedesz-

* Elhangzott 2012. április 4-én az Országos Széchényi Könyvtárban, a Csiiby Mihály ex libriseiből összeállított kiállítás megnyitóján. A kiállítás szeptember 30-áig látogatható az OSZK nyitvatartási idejében.

tálra a maradandó emberi értékeket. Sokoldalú munkásságáért többször kitüntetésben részesült: nívódíjjal, a gyermekkönyvesek IBBY különdíjával, Frivaldszky-emlékéremmel, a Molnár C. Pál Társaság Életműdíjával jutalmazták.

Jelen kiállítás a kisgrafikai munkásságát állítja középpontba, azon belül is az *ex libris* és az *alkalmi grafika* területét. A sokoldalú művész 1961 óta foglalkozik az eredetileg a könyvek tulajdonosát jelölő *ex libris*, illetve a különböző ünnepekhez, évfordulókhoz kapcsolódó alkalmi grafikák készítésével. Mára már több száz kisgrafikát alkotott. A könyvjegy szerepéről, funkciójáról így vall *Az én újságom* hátsójain:

„Az ember legbensőbb énjének tömör kifejezője; ismeretterjesztést és közművelődést szolgáló forrás; kis mérete miatt a művészség, a lelkiismeret, a szakmai tudás művészete; a művészi szép terülj-terülj asztalkája; házi képtár; valószínű múzeum.”

Csiby Mihály kisgrafikáit a kiegyensúlyozott formavilág, szigorú kompozíciós rend, aprólékos kidolgozottság, gazdag ornamentika jellemzi. Gyakran népies, realista stílusban alkot. Szívesen alkalmazott eszköze a szimbólumteremtés, de a teljesen elvont, absztrakt formanyelv kevésbé jellemzi. Némegyszer expresszív erejű alkotásokat hoz létre. Műveiről általánosságban elmondhatjuk, hogy az esztétikai élményen túl ismeretközlő tartalmakat is közvetítenek. Ennek megfelelően alkotásait a tematikai sokrétűség jellemzi. A képi elemeket sokszor egészíti ki olyan latin jelmonddal, vagy más idegen nyelvű, illetve magyar idézettel, amely az adott motívumok elvonatkoztatását és értelmezését jobban elősegíti gondolati síkon, például: *Consolamini!* (Vigasztalódj!); *Ex caritate ex caritatem* (A szeretetet szeretettel viszonozd). Főleg egyházi vonatkozású grafikáira jellemző a moralizáló, bölcselkedő jelleg.

A kiállítás betekintést nyújt a kisgrafikai életmű sokszínűségébe: láthatunk *portrékat, hitéleti–egyházi vonatkozású, szentekhez, egyházi ünnepekhez fűződő grafikákat, művelődéstörténeti, irodalmi–történelmi témájú, hazai tájakat, épületeket* ábrázoló *ex libris*eket. Külön tablón szemlélhetjük a természettudósok portréit, amelyek közül említhetjük *Entz Géza* (1842–1919), *Gorka Sándor* (1878–1945) és *Huzella Tivadar* (1886–1950) arcképét. Az egyházi vonatkozású *ex libris*ek egyik példája *Rajeczky Benjámín* (1901–1989) bencés szerzetes, a gregorián és a népzene tudósa, zenetörténész arcképe, mellette főbb attribútumai: a bencés rend címere és a népzene utalásul kottarészlet. *Glattfelder Gyula* (1874–1943), a Szeged-Csanád egyházmegye püspöke portréját egyházi jelvények és a szegedi dóm képe egészíti ki. *Erdőssy Béla* (1912–1989) teológus, egyházművészeti író arany-miséjére alkalmi lap készült. *Kozár Gyula* (1916–1990) plébános, a KALOT egyik alapítója kisgrafikáján a testület jelszava olvasható: *Önérvetes magyar, krisztusibb ember; műveltebb falu, életerős nép!* *Lékai László* (1910–1986) bíboros *ex libris*e a bíborosi hatalom jelképeivel, főpapi jelmondatával: *Succisa virescit* (A meggyesett fa kiszöldül) pappá szentelésének 50. évfordulója alkalmából készült, 1984-ben.

Vasadi Péter (1926–) katolikus költő, író *Imádság* című verséhez készített illusztráció szerepel a Palásthy-család egyik alkalmi grafikáján: imádkozó kézzel, keresztekkel. Részlet a versből: „üres kézzel / sohasem érkezem / hozom ölemben

legfrissebb / omladékaim és átkelek / velük vízszintes fényeden / ez is milyen! / nem látja az sem / aki nézi / s ízekre kényes / ínyetek / nem ízleli / honnan világítasz?... a semmit választottad / rejtekül, mivel / hiányaink akarnak / testesülni / magas falon kopogtatok / talán... de csak a csönd / rácsárnyékos háta / remeg... ”.

A magyarországi szentek attribútumaikkal szerepelnek, Szent István a koronázási ékszerekkel, Szent László lovagkirályként nyílvevesszőkkel, címerpajzzsal, Szent Imre liliummal, Szent Erzsébet sugárzó fényben, rózsák közt.

A történelmi eseményeket megörökítő grafikák közül a Szent László pénze ábrájának keresztmetszeti képe látható *Kecskeméti Tibor* (1930–), a földtudomány kandidátusa ex librisén. Az ennek alapjául szolgáló történet Temesvári Pelbárt krónikájából idézem (1458):

„...Akkor a tatárok futtukban elszórták pénzüket, hogy a magyar hadak ráesve elmaradjanak mögöttük. De László imádkozott és a rengeteg pénz legott kővé változott.”

Szent László pénze síkmetszeti képe szerepel a XXI. Európai Mikropaleontológiai Kongresszus alkalmából készített grafikán is. A *IV. Kun László királyunk halálának* emléket állító ex librisen: Árboc, Törtel és Kemencs kun főemberek láthatók, amint Körösszegnél 1290. július 10-én végeznek a királlyal.

A magyar történelmen túlmutató eseményt elevenít fel a *Wittenberg, 1517. október 31.* feliratú, Luther tevékenységére utaló grafika, amely a reformáció szempontjából fontos történelmi dátumot idéz. *Michiel de Ruyter* (1607–1676) holland tengernagy a magyar történelemben a gályarabságba eladott protestáns prédikátorok kiszabadításával szerzett érdemeket, Csiby Mihály róla is készített grafikát.

A könyvjegyek készítettői közül többen is az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai voltak. Köztük *Keresztury Dezső* (1904–1996) író, költő, irodalomtörténész, akinek ex librisén bibliai alak, Mózes látható, utalva Madách *Mózes* című drámájára, amelyet Keresztury színpadra vitt. *Szij Rezső* (1915–2006) református lelkész, művelődés- és irodalomtörténész, az Országos Széchényi Könyvtár egykori főkönyvtárosa komolyan elkötelezte magát a könyvművészet és az ex libris gyűjtés területén. Több könyvjegyet is rendelt Csiby Mihálytól, ezek közül kiemelkednek a tudós lelkész *Bél Mátyásra* (1684–1749) emlékezők.

A kiállításon bemutatott irodalmi vonatkozású grafikák közül *Goethe portréja* és *Faust alakja* látható a XX. Nemzetközi Ex libris Kongresszusra készített grafikán, Palásthy Lajos nevére. *Tóth Sándor* (1939–) író, költő, főiskolai tanár, a Katolikus Rádió és az Új Ember című katolikus hetilap munkatársa nevére *Goethe Vándor éji dalát* idéző ex libris készült, amely a halottal, a fészekben ülő madárral, a lefele mutató kézzel hitelesen idézi fel a költemény hangulatát, a halálközelség érzését. A vers Tóth Árpád fordításában: *„Immár minden bércet / csend ül. / halk lomb, alig érzed, / Lendül: / Sohajt az éj. / Már búvik a berki madárka, / Te is nemsokára / nyugszol, ne félj...”*. *Bérces Judit* orvos ex librisén a *Felszállott a páva* című népdal alapmotívuma, háztetön álló páva látható, felidézve Ady Endre azonos című versét: *„Fölszállott a páva a vármegye-házra, / Sok szegény legénynek*

szabadulására”. Kelemen Béla orvos főleg a gyógyítás témájában készített ex libriseket Csiby Mihálllyal. A betegét sztetoszkóppal vizsgáló kismadár a humor által oldja a téma komolyságát, ugyanakkor Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámai költeményéből vett sorral hangsúlyozza az életért való küzdelem fontosságát: „*Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál...*”.

A kiállításon Csiby Mihály különböző ünnepekhez kapcsolódó alkalmi grafikáiból (karácsonyi, újévi, húsvéti köszöntők, születési értesítők, házasságkötési, keresztelési, elsőáldozási értesítők stb.) is válogatást közlünk. Ezek egy része megrendelésre készült, a készítettők közt Határ Ilona, Hegedűs Ibolya, Szij Rezső, Krier Rudolf, Palásthy Lajos neveivel. De Csiby Mihály maga és családja számára is metszett a karácsonyi és a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó alkalmi grafikákat.

A tárlaton bemutatott mintegy kétszáz eredeti nyomaton túl válogatást közlünk a művész alkotásaiból összeállított katalógusokból, kiállítási meghívókból, valamint bizonyos ex libriseinek nyomódúcaiból is. Több esetben betekintést adunk egy-egy ex libris elkészülésének háttérébe. Olvasható például a Lékai László bíborossal, Horpácsy Ignác plébánossal folytatott levelezésének részlete.

Összegezve az eddig elmondottakat: Csiby Mihály grafikai munkásságát lelki alkatából következően mélységes humanizmusa, az ember és a világ, a természet tisztelete és szeretete, valamint a transzcendentálissal való belső, egyéni kapcsolata határozza meg. „*Mindig mesél. ... a hadifogságon is az önfeledt életöröm, a másik ember, a másik élőlény tisztelete és szeretete segítette át. Ez éltette a későbbi évtizedekben is, és ma is ez a leginkább jellemző rá.*” Nagy tudással és fiatalos hévvel szolgálja a művészi szépet, ars poeticája az értékek őrzése, a láthatatlan láthatóvá tétele. Babits Mihálllyal vallja: „*Ki méltó látni a csodát, az a csodát magában hordja*”.

Csiby Mihály munkássága amellet, hogy közelebb visz bennünket az élet titkainak megismeréséhez, kultúránk kiemelkedő személyiségeinek, intézményeinek, eseményeinek bemutatásával, felidézésével hozzájárul a nemzeti emlékezet ápolásához, önmagunk értékeinek megtalálásához. A kiállításon bemutatott életmű tanúsítja, hogy Csiby Mihályt méltán nevezhetjük – a tárlat címére visszautalva – a „grafikai kismesterségek Nagymesteré”-nek.

Vasné Tóth Kornélia